

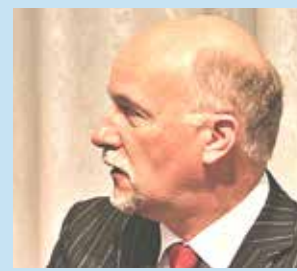
**Samen met
Palestijnse vrouwen
Jeremia lezen.**

pagina 2

**Klaas van der Kamp:
“Hoe weinig hebben
we écht nodig op
onze tocht?”**

pagina 5

**Henk Baars: “De strijd
voor kernwapenvrije
wereld is verre van
passé.”**

pagina 9

“Het is nogal hypocriet dat men nu zegt dat de Russen zitten te stoken in het oosten van Oekraïne, nadat de Amerikanen dat twintig jaar lang zelf hebben gedaan.” En als NAVO suggereren dat Oekraïne lid zou kunnen worden, is een politieke annexatie en een militair signaal aan Rusland. Uitlokken heet dat in militaire termen.

Stoken in Oekraïne

Redactie

De Krim en Oekraïne houden Europa in spanning. Of is het Poetin? Of houden ‘wij’ de wereld in spanning? De publieke toon doet vermoeden, dat we niet alles weten en horen. De Vredesspiraal-redactie heeft enkele geluiden kritisch bijeen gelezen..

Raymond van der Kamp gaf in maart jl. in de NRC een tegengeld in het Europese lawaai om de Russische annexatie van de Krim: “Met de aansluiting van de Krim bij Rusland is een historische fout hersteld – tenminste, voor Rusland en een meerderheid op de Krim. Westerse regeringen moeten dat aanvaarden, en meehelpen bij de boedelscheiding.” En: “Bij alle verontwaardiging over Rusland en de Krim lijken nuchterheid en historisch besef verdwenen.”

Ruim twee eeuwen geleden werd de Krim Russisch gebied na verovering op de Turken. Door bloedige gevechten tegen met name Engelsen en Fransen werd het schiereiland deel van Russische geschiedenis. Licht hier een deel van de Europese emotie? Voor Engeland is het Engelse geschiedenis. Haast ‘per ongeluk’ raakte de Krim los van Rusland toen Oekraïne het gebied ‘meenam’ bij de afsplitsing, twintig jaar geleden. Al viermaal was daartegen

verzet op de Krim, Kiev vrijdelde referenda over de toekomst van de Krim. Er heerst op de Krim wantrouwen tegenover het fel nationalistische Kiev. De Europarlementariërs Guy Verhofstadt en Hans van Baalen speelden met vuur, toen zij de demonstranten in Kiev bezochten. Oekraïne grenst aan Rusland. Wat vooral gevoeld wordt is de omsingeling door de NAVO. Deze zit dicht op de stoep van Rusland: Noorwegen, Estland, Letland, Litauen, Polen, Turkije, Alaska. Bekijk de wereldkaart. Oekraïne grenst aan Rusland. En als NAVO suggereren dat Oekraïne lid zou kunnen worden, is een politieke annexatie en een militair signaal aan Rusland. Uitlokken heet dat in militaire termen. De Krim is voor Rusland bovendien de toegang tot handelsrelaties met de zuidelijke wereld. Dat de Krim weer Russisch is, heeft historisch gesproken meer logica dan Oekraïne bij de NAVO voegen. Wat niet betekent dat Poetin geen problemen in huis heeft gehaald met de Tartaren op de Krim. De NAVO moet zich inhouden. Dat was ook beloofd in 1991, toen de Sovjet-Unie uit elkaar viel. Ferdinand Feldbrugge zorgde in Metro van april jl. voor een tegengeld in het westerse lawaai over Poetin. Metro vroeg: “Is Poetin dan niet uit op oorlog, zoals wordt gezegd?” FF: “Dat is de grootst mogelijke onzin. Hij is erop uit om de Russische positie

in de hele regio te versterken. Die is in de laatste twintig jaar sterk verzwakt. Poetin is die weer heel langzaam aan het herstellen.” Metro: “Hoeven we daar niet voor te vrezen?” FF: “Volgens mij niet. Die verzwakking is geen natuurverschijnsel geweest, maar iets waarop door westelijke machten, vooral de Verenigde Staten, welbewust is aangestuurd. Die hebben in de omringende landen van Rusland zoveel mogelijk alles bevorderd wat tot een verzwakking van Rusland zou kunnen leiden. Het is daarom nogal hypocriet dat men nu zegt dat de Russen zitten te stoken in het oosten van Oekraïne, nadat de Amerikanen dat twintig jaar lang zelf hebben gedaan.”

Dat een blad als Metro voor deze opvatting ruimte geeft, is verheugend. Intussen neemt het geweld in Oekraïne toe. Niemand weet waar het op zal uitdraaien. NAVO en Poetin spelen voorlopig nog eenzelfde spel: roeren, innemen, blufpoker, elkaar dreigen. In welke mate NAVO, Poetin, en bevolkingsgroepen in Oekraïne elk bijdragen aan de ellende, valt moeilijk te doorzien. Poetin wil sterker worden, de NAVO wil dat niet. Dat levert een gevaarlijk spel op. Maar aan NAVO-zijde speelt één belang duidelijk mee: de VS en het rechtse echelon van de EU plus de militaire tak zouden graag zien dat Europa zijn defensiebe-groting substantieel verhoogt.

Dát bepaalt de toonzetting, onze blik moet één kant op: Poetin is een gevaar, dus moeten we onszelf sterker maken!

Het is te weinig in beeld, dat Oekraïne hoogst nucleair is: dertien kernreactoren, de vier nog steeds lekkende Tjernobils, en opgestelde atoomraketten. Het destabiliserende Oekraïne is levensgevaarlijk, en heeft nu een regering die zo’n crisis niet het hoofd kan bieden. Daarom stelt Floyd Rudmin, hoogleraar sociale en samenlevingspsychologie aan de Noorse universiteit te Tromsø, via internet, dat alles gedaan moet worden om ontsparing te voorkomen. Wederzijdse schuldtoewijzingen werken escalerend. Stop daarmee! Zijn voorstellen:

1. De status van de Krim stabiliseren door een nieuw referendum, onder toezicht van kleine onafhankelijke staten als Zwitserland, Ierland en Costa Rica. Als men aansluiting bij Rusland wil, dan dat accepteren. Indien men dat niet wil, dan de Krim weer tot autonome staat in Oekraïne maken, en de Russische marinebasis op de Krim de status geven die Guantanamo voor de VS op Cuba heeft.
2. Een VN-Vredesmacht stationeren met soldaten uit niet-gebonden landen, zoals Argentinië en Brazilië, die ook ver van het conflict liggen.
3. Een interim regering vormen van Nationale Eenheid, met directe vertegenwoordiging, aangevuld met gekozen burgemeesters

uit de provinciehoofdsteden. Met één taak: een nieuwe grondwet schrijven.

4. Voor de overbruggingsperiode onvoorwaardelijke internationale hulp, onmiddellijk, door VS, EU en Rusland, in gelijke bedragen te betalen. Ook ongeveer gelijk verdeeld moeten VS, EU en Rusland Oekraïense vluchtelingen accepteren, zolang sektarisch geweld, antisemitisme en milities in het land regeren. Dat mag kostbaar klinken, het is veruit goedkoper dan oorlog.

5. Alle misdaden van alle oligarchen onderzoeken, tot welke partij en voorkeur ze ook behoren. Gestolen gelden en onbetaalde belastingen dienen aan het Oekraïense krediet te worden toegevoegd.

6. Onderzoek doen naar de scherpschutters van het Maidanplein. Die schoten op beide partijen (politie én burgers), waardoor de zaak escaleerde, de regering viel. De neofascisten die nu de regering vormen, waren deel van de vorige coalitie die de sluipschutters inhuurde.

7. Onderzoek doen naar de vijf miljard dollar die de VS doneerden aan NGO’s in Oekraïne die aan de basis van de onrust stonden. Een undercoveroperatie om Oekraïne te destabiliseren? Enkele van deze zaken horen voor het Strafhof in Den Haag (voor de integrale tekst zie www.kerken-vrede.nl).

Defensie heeft een nieuwe legitimatie gevonden: oorlog verkopen als vrede. Helaas hebben ze in onze tijd de media mee en dreigen ze ook de cultuur te winnen.

De jeugd en een nieuwe golf van militarisme

Lennart Vriens

Oorlog lijkt weer in bij jongeren. In maart en april van dit jaar zond BNN, de publieke omroeporganisatie die zich vooral op jongeren richt, de televisieserie *De Langste Dag* uit. Daarin werd de geallieerde invasie in Normandië, die uiteindelijk leidde tot de bevrijding van West-Europa van de Duitsers, zo echt mogelijk nagespeeld. Twee elkaar (!) bestrijdende teams van jongeren tussen de 17 en 25 jaar kregen een militaire stoomcursus tot parachutist of infanterist met als doel om vanuit Normandië als eerste en met de meeste mankracht Parijs te bereiken. Dit om de ervaring van de toenmalige bevrijders te 'herbeleven'. En uiteraard om de 'eeuwige roem' te verdienen, die aan het spel verbonden is.

Ik heb een aantal uitzendingen met stijgende verbazing gevolgd. Ik ben wellicht naïef, maar hoe kunnen Nederlandse jongeren anno 2014 zich zo gemakkelijk in een militaristisch systeem laten opnemen? Want op een enkeling na (die zich niet zomaar in het systeem schikt en snel wordt geloosd) proberen de deelnemers zich koste wat kost in het gebeuren te handhaven. Terwijl toch het hele scala aan militair-autoritaire diciplineringstrucs, inclusief de vernederingen – ik ken ze nog uit eigen ervaring – op hen wordt losgelaten en alleen de beste 'aanpassers' mogen overleven. Het ligt waarschijnlijk niet aan de samenstelling van de groep, want die is behoorlijk divers, mannen en vrouwen tussen de 17 en 26 jaar met verschillende maatschappelijke posities, zoals supermarktmedewerker, haarvlechter, liedjeszanger, werkzoekende, lingerieverkoper, kunsthistoricus, student entertainment, student

toerisme, stratenmaker, stijldanser, student CIOS. Een van de deelnemers presenteert zich als homoseksueel en verantwoordt zich met de uitspraak dat hij nu juist degene is die dit wel durft. Kennelijk met succes, want later krijgt hij het volgende compliment: "Hij begint nu toch mannelijker te worden!"

Succesvol stramien

Misschien speelt het feit dat het om een televisiespel gaat wel een rol. *De langste dag* hanteert een bekend en succesvol stramien en dat is voor zowel de deelnemers als de kijkers heel herkenbaar. De deelnemende jongeren wordt bovendien voorgespiegeld, dat ze heel bijzonder zijn en dat hun eeuwige roem wacht. De wereld van de televisie strooit gul met dit soort kwalificaties en met succes. Ook hier is meedoen al heel bijzonder en je zo aan je leeftijdgenoten presenteren betekent nog meer. En wellicht is een belangrijk element ook de pedagogische boodschap die de televisiemakers aan hun programma koppelen. Het gaat niet alleen om het spel, het gaat om een beter historisch be-

grip van wat de Tweede Wereldoorlog betekende en om na te voelen wat de geallieerde strijders over hadden voor onze vrijheid. En dan worden de militaire 'vredesmissies' van het Nederlandse leger moeiteloos in dezelfde context opgenomen. De ervaringen van oma die de Tweede Wereldoorlog nog heeft meegemaakt en de gewonde Uruzgan veteraan staan wat dat betreft op één lijn.

Nieuwe golf

Maar niet alleen de deelnemende jongeren worden in deze denkstructuur opgeleid, de serie lijkt een succes te zijn. Er wordt in de jeugdmedia massaal op gereageerd en bijna geheel in positieve zin: men vindt het prachtige televisie, de kandidaten zijn helden en men kan er niet genoeg van krijgen. Men is trots op deze jongens en meiden en gaat vol verwachting naar de open dag van de landmacht, waar men uiteraard de 'helden' tegenkomt, samen op de foto met onze minister van defensie. En de 'pedagogische boodschap' van de serie krijgt een warm onthaal van ene Sylvia Janse: "Zou verplicht moeten worden voor

alle jeugd om hieraan deel te nemen, al was het maar voor een half jaar. Zo goed voor de eigen ontwikkeling! Hoop maar op een vervolg."

Wat moeten we als vredesbeweging met deze nieuwe golf van militarisme? Waar komt het vandaan en wat maakt dit zo populair bij de jeugd? Het zou me niets verwonderen als de jeugd die zo enthousiast over dit soort mediaspektakels is, zelf het verband met militarisme helemaal niet ziet. Het is toch maar spel en dat is heel anders dan de werkelijkheid. Zoals mijn kinderen vroeger tegen mij zeiden als ze geen speelgoedwapens kregen en oorlogje spelen van kritische kanttekeningen werd voorzien. Daar hadden ze gelijk in.

Onbereikbare utopie

Eerst het spel, later de hel! Zo luidde vóór de Tweede Wereldoorlog binnen de vredesbeweging de slogan tegen oorlogsspeelgoed. Het gevaar van oorlog als spel is niet dat het voorbereidt op echte oorlog – dat doet zelfs de training voor *De Langste Dag* niet – maar wel dat het oorlog normaliseert en tot een positieve menselijke

onderneming maakt. En daarmee wordt vrede automatisch een steeds onbereikbaarder utopie in een wereld die zich in tegenovergestelde richting ontwikkelt: politiek, economisch, juridisch, cultureel en militair.

Het ergste bij dit alles is nog, dat er na de val van de Berlijnse Muur en de ineenstorting van het Warschaupact in 1990 historische kansen zijn gemist om de kant van de vrede op te gaan. Er zijn in de Verenigde Naties en andere internationale organisaties, bijvoorbeeld de Wereldraad van Kerken diverse initiatieven toe genomen, echter zonder veel effect.

Ook Nederland heeft zulke initiatieven zelden actief gesteund en de vredesbeweging is na de Koude Oorlog naar de zijlijn gedirigeerd. Defensie heeft echter een nieuwe legitimatie gevonden: oorlog verkopen als vrede. Helaas hebben ze in onze tijd de media mee en dreigen ze ook de cultuur te winnen.

Lennart Vriens was hoogleraar Vredeseducatie en bestuurslid van Kerk en Vrede.

Daar zijn we natuurlijk niet zo maar van af, van het drama Syrië en de Syrische mensen. Wat gaat er nog allemaal op hen af komen, naar mate de oorlog voortduurt? Maar ook als de oorlog verزندt in iets dat men straks weer vrede zal gaan noemen bij gebrek aan beter. Voor het geval Assad straks het gelijk krijgt van een verwoest land, ben ik op een paar kwesties gestoten, die ik maar voorleg. Zeker in kringen van de vredesbeweging stapelen de vragen zich op.

Gaat de oorlog in Syrië verزندen in vrede? Niemand wist hoe het systematisch op elkaar schieten moest stoppen. Ingrijpen met militaire middelen is wel hevig

bepleit. Het is er niet van gekomen. Een vredesoproep vanuit Genève stelde nog in januari, dat een militaire oplossing er niet in zat. Inmiddels is de stad Homs gevallen. Assad gaat zijn grote gelijk krijgen. lijkt het: dat van een geheel vernield land. Zijn daar nog lichtpuntjes? Zijn er nog echt winkelstraten vol mondain publiek, zoals wel getoond werden? Werken banen nog, als de ziekenhuizen in puin liggen? Ik kan het nauwelijks geloven. Waar begin je een soort wederopbouw mee?

Vragen bij Syrië

Voor een opbouwplan ziet de oproep uit Genève nog de Arabische Liga en VN als mede dragers. Laten dat nu juist de instellingen zijn, die in belangrijke mate faalden de oorlogshandelingen eerder te stoppen.

Kunnen die en de regeerders die zo zeer deel waren van de verwoesting, herbouwen? Hoe zullen die regeerders de mensen die hen niets ontziend hebben bestreden, kunnen winnen voor taken van wederopbouw, laat staan voor een begin

van echte verzoening? Hoe bouw je sluipschutters en bommenleggers om tot bedienden in een ijssalon? Mijn God, wat moeten kinderen met alle ellende die ze met de moedermelk binnenkregen?

Ja, wat te denken van Assad als overwinnaar straks? Bewijst dit dat wapens toch wel een conflict kunnen oplossen, als je er maar genoeg van hebt en zo? Assad heeft toch zijn zin door kunnen zetten. En komt er mee weg in een hervervkiezing. Is Assad de stabiliserende factor zoals hij wel neergezet werd? Is daarmee alles gezegd? En hoe gaat het dan met de velen die deze stabiliteit niet wilden?...*(JAB)*

Een pleidooi voor een speelse en revolutionaire omgang met bijbelse teksten.

Bijbel en conflict

Janneke Stegeman

De Palestijnse vrouwen die op mijn uitnodiging Jeremia 32 lazen en bespraken, maakten zich kwaad op de tekst: God wordt voorgesteld als partijdig, en als een handelaar in onroerend goed, vonden ze. Ze vroegen zich ook af wat mijn belang was en mijn bedoeling, om als westerse onderzoeker naar Jeruzalem te komen en hun die tekst onder ogen te schuiven. Terecht, want wat doet de onderzoeker die de minder machtige en onderdrukte partij in een conflict confronteert met een tekst die die onderliggende positie lijkt te versterken?

Jeremia 32 is een meerstemmige tekst, maar de stem van de terugkerende ballingen is een dominante stem, en zij claimen het land ten koste van de achterblijvers. Het Zionistische verhaal identificeert de terugkerende ballingen met joden die naar Palestina, later Israël, trokken.

Doel van het lezen van Jeremia 32 met Palestijnse christenen en ook Israëlische joden, onderdeel van mijn promotieonderzoek, was om inzicht te verwerven in de complexe relatie tussen religieuze identiteit en conflict. Het is niet ongebruikelijk om religie in verband te brengen met oorlog en conflict. De realiteit is complexer: conflicten ontstaan niet uit religieuze verschillen alleen, of in de eerste plaats. Zodra er aanleiding is tot conflict, speelt religie doorgaans een rol in de manier waarop strijdende partijen hun identiteit vorm geven. Religie speelt bovendien op verschillende niveaus een rol: van het individu, van de (religieuze) groep, en soms ook van de staat. Het gesprek over Jeremia 32 geeft toegang tot de manier waarop Israëlische joden en Palestijnse christenen identiteit, religie, politiek en hoe die verweven zijn beleven.

Gevaarlijke vragen

Zowel de Israëliërs als de Palestijnen namen de Zionistische interpretatie van de tekst als uitgangspunt. De vraag is of de le-

zers over de innerlijke lenigheid en bewegingsvrijheid beschikken om tot andere lezingen te komen dan de Zionistische die hun context domineert. Voor zowel Israëliërs als Palestijnen roept de tekst gevaarlijke herinneringen op en stelt een bedreigend heden present. Voor Palestijnen, zeker Palestijnen in de bezette gebieden, is die dreiging bijna voortdurend en nadrukkelijk aanwezig.

Het leesproces laat zien dat Palestijns-christelijke identiteit kwetsbaar en bedreigd is: het Zionisme ontkent tenslotte het bestaan van Palestijnen, en claimt een deel van hun religieuze traditie – het Oude Testament of de Tenach – als van hen. Hoe kun je Palestijn en christen zijn? Voor Israëliërs ligt het anders. In eerste instantie versterkt de tekst Zionistische Israëlische identiteit; in de ogen van de meeste lezers gaat de tekst over hun familie en de staat Israël.

Maar sommige lezers stellen daar vragen bij, voorzichtige vragen,

maar evengoed zeer gevaarlijke vragen, bijvoorbeeld over de rol die teksten als Jeremia 32 spelen in de Israëlische samenleving, en over de noodzaak het verhaal van de geschiedenis kritisch te bekijken. Het blijkt dat het erg moeilijk is voor de lezers om die vragen daadwerkelijk onder de ogen te zien: Israëlische identiteit is nauw verbonden met Zionisme, met de claim van land. Wat blijft er over, wie zijn zij, als dat wegvalt? Voor veel Israëlische lezers was het een brug te ver om in te zien dat hun toe-eigening van de tekst verregaande politieke implicaties heeft.

Het leesproces brengt dus identiteitsconflicten aan het licht. Het is een veelvoorkomende neiging om een conflict zo snel mogelijk te sussen, om terug te gaan naar de tevoren bestaande situatie, te doen alsof er niets aan de hand is. Een religieuze tekst op zich is niet zomaar bevrijdend, maar een kritische omgang met religieuze verhalen in verbinding met eigen

verhalen kan spanningen aan het licht brengen. Lezers die het aandurven om daarmee aan de slag te gaan, kunnen verder komen. Een van de rollen van een hedendaagse exegeet is, denk ik, het opsporen van die identiteitsconflicten die, zoals ook in het geval van deze tekst, vaak verbonden zijn met onderdrukking en geweld om ze vruchtbaar te maken voor processen van transformatie van die conflicten.

Het concept *justpeace*

Op die manier kan het leesproces bijdragen aan *justpeace*. Het concept *justpeace* houdt in, dat werkelijke vrede niet alleen betekent een einde aan geweld, maar ook het veranderen van relaties tussen voormalige strijdende partijen en het stimuleren van recht. Religieuze traditie kan daaraan een bescheiden bijdragen leveren. Dat kan alleen als in de eerste plaats de rol van religie verhelderd en bekritiseerd wordt. Onder zowel Israëliërs als Palestijnen leidt religie in brede zin (dus ook de 'religie in *disguise*' die een rol speelt in het niet-religieuze Zionisme) onder meer tot exclusieve identiteit: bijvoorbeeld tot het beeld van joden die terugkeren naar hun land, en tot het religieuze, niet politieke, beeld dat het jodendom heeft afgedaan.

Religie en nationalisme zijn verweven in het Zionisme. Een *justpeace* is mogelijk als Israëliërs en

Palestijnen op een nieuwe manier identiteit durven vormgeven, bijvoorbeeld door het idee van Israël als joodse staat los te laten. Voor Palestijnen is de uitdaging een identiteit te formuleren die hen in staat stelt zowel Palestijn als christen te zijn, die nationalistisch Zionisme ontmaskert, maar inclusief is ten opzichte van joodse Israëliërs.

Tolerantie, zelfkennis en het streven naar inclusiviteit en gerechtigheid maken onderdeel uit van de christelijke traditie, maar ook andere tradities bevatten het inzicht dat alle leven verbonden is, en dat de ene levensvorm zich niet zomaar boven de andere kan plaatsen. Ze komen evenwel niet uit de lucht vallen, maar staan eerder constant onder druk; religieuze tradities bevatten ook gewelddadige en exclusieve tendenzen. Dat vraagt om creatieve theologen, die samen met gelovigen, zoals de Palestijnse vrouwen hierboven, bestaande identiteitsconstructies kritisch bezien en zoeken naar inclusieve vormen van gelovig mens-zijn.

Janneke Stegeman promoveerde op 14 januari 2014 op het proefschrift *'Decolonizing Jeremia: Identity, Conflict and Narratives in Religious Tradition'*. Een exemplaar is te verkrijgen bij de auteur: jannastegeman@yahoo.com.

De profeet Jeremia, fresco van Michelangelo, Sixtijnse kapel, Vaticaan.

Kijken of het misgaat bij het WK

Ik doe geen voorstel om niet te gaan kijken. Er komen vast voorstellen om het Nederlandse elftal af te melden; waarschijnlijk met prima motieven. Maar mij hoor je er niet over.

Ik hoop vooral, dat het nu eens echt in de soep loopt. Zo zit ik te kijken. Als het ergens goed in de soep kan lopen, is Brazilië wel in de race, zou ik denken. Niet over slecht voetbal piepen, als je toch kijkt. Maar denk vooral niet: 'Tijdens een WK ben je in een andere wereld. Dat leidt even af van de grauwe

ellende van alle dag'. Als er gevoetbald wordt, wordt er gevoetbald in onze wereld die het zonder dat al moeilijk genoeg heeft. En bij een mislukking zou dat eindelijk eens onverbloemd helder aan het licht komen. Dan kunnen de bobo's zich nergens meer achter verschuilen.

Onze wereld is de onschuld voorbij van een onbekommerd partijje voetbal.

Iets dergelijks geldt voor die top, laatst in Den Haag (zie ook blz. 6-7). Die staat het gewone leven te zeer in de weg. Het is voorbij wat onze wereld zich nog kan veroorloven.

Dit en de sportorgiën zijn voorbij de grens van het Goede Leven. Ze staan voor een manier van leven die we niet echt nodig hebben.

Kijk maar eens... En houd dat andere lied in de lucht:

"Licht, kind in mij, kijk uit mijn ogen, of ergens al de wereld daagt, waar mensen waardig leven mogen en elk zijn naam in vrede draagt."

(Oosterhuis/Oomen: Lied 601 in: Liedboek, zingen en bidden in huis en kerk) (JAB)

Geweldloosheid in de situatie van “óf-jij, óf-ik”

Beste Henk,

Een van de bezwaren die Achterhuis aanvoert tegen geweldloosheid is, dat deze volgens hem vaak het meest extreme geweld oproept (pagina 709). Zelf denk ik dat hij met deze bewering gelijk heeft. Een van de oorzaken van dit verschijnsel moet wel zijn, dat geweldlozen door hun aanvallers vaak worden ervaren als minderwaardigen die te laf zijn om zichzelf te verdedigen. Een mooi historisch voorbeeld hiervan vind ik altijd de plundering van het klooster in Lindisfarne (Schotland) door de vikings in 793, waarbij alle monniken werden uitgemoord. Hierbij schijnen de geharde en getrainde vikings, met hun voortreffelijke schepen, helemaal door het dulle heen geraakt te zijn uit verachting voor de monniken met hun kale kruinen, hun urenlange gebeden, hun malle gezangen en hun opgepotte rijkdommen.

Maar hier staat tegenover dat geweldloosheid lang niet altijd geweld oproept, denk aan het optreden van Gandhi. Een ander voorbeeld stamt uit de biologie: Konrad Lorenz deed waarnemingen van dieren die bij een gevecht een overgave-houding aannemen die door de overwinnaar wordt begrepen en waardoor het gevecht wordt beëindigd. Het lijkt mij dat er bij de mens, met zijn veel grotere geestelijke vermogens, toch ook wel plaats moet zijn voor respect voor goed doordachte geweldloosheid. Daarbij komt, en dat is heel belangrijk, dat er niet alleen de wetmatigheid geldt dat geweld vaak geweld oproept, maar evenzeer de wetmatigheid dat goede handelingen vaak goede reacties oproepen. Daar verwijst de naam *Vredesspiraal* terecht naar. Hartelijk gegroet,

Gerald Russelman

Beste Gerald,

Je geeft een voorbeeld dat zou bewijzen dat geweldloosheid extreem geweld kan oproepen: vikings die zich laten uitdagen door geweldloze monniken. Dat het soms zo kan gaan, vind ik wel aannemelijk, maar betekent voor mij nog niet dat Achterhuis gelijk heeft.

Ik vind dat Achterhuis algehele geweldloosheid ten onrechte als utopie aanmerkt. Hij mag daarom wat kenmerkend is voor utopieën (communisme, nazisme) niet toepassen op absoluut pacifisme. Dat is niet uit op een heilstaat en maakt per definitie, in tegenstelling tot communisme en nazisme, juist geen gebruik van geweld.

Achterhuis noemt zes bronnen van geweld: doel-middel-benadering, wij-zij-denken, morele superioriteitsgevoelens, strijd om erkenning, aanwijzing van zondebokken en resten van dierlijke agressie. Volgens hem hoort het tot de menselijke conditie zich hierdoor te laten leiden. Vooral de eerstgenoemde bron zien velen als legitimatie voor gebruik van geweld. Veelal onterecht, als blijkt dat geweld niet het middel was om het beoogde doel te bereiken (zie bv. Irak, Afghanistan). Dit doet mij denken aan wat Cornelis Verhoeven schreef: *“Een middel wordt hierdoor gekenmerkt dat vóór het gebruik daarvan voorspelbaar is wat de uitwerking daarvan zal zijn... Van geweld is alleen achteraf te zeggen wat de uitwerking ervan is. Het is niet te programmeren en het is dus geen middel.”*

Zich laten leiden door een of meer van de zes bronnen is een keuze. Het behoort namelijk óók tot de menselijke conditie te kiezen voor geweldloosheid, geïnspireerd door noties als naastenliefde en vergevingsgezindheid. En Gandhi, door jou ook genoemd, liet zien wat op geweldloze wijze bereikt kan worden. Daarom maak ook jij terecht gewag van twee soorten wetmatigheid.

Met vredesgroet,

Henk Wesseling

Beste Henk,

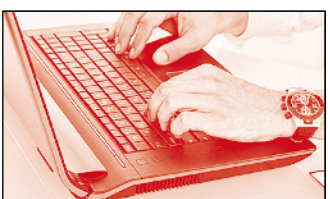
Ik ben het met je eens dat Achterhuis geweldloosheid ten onrechte aanmerkt als een utopie die overeenkomt met utopieën als communisme en fascisme. Al was het alleen maar omdat geweldloosheid in tegenstelling tot communisme en fascisme geweld afwijst. Maar we moeten ook letten op een ander aspect van zijn vergelijking. Bestaat er niet het gevaar dat geweldloosheid, evenals communisme en fascisme, vooraf een mooi en hoog ideaal lijkt, maar achteraf vooral ellende teweeg blijkt te brengen?

Het lijkt mij dat we er verkeerd aan doen als we ontkennen dat geweldloosheid grote risico's met zich meebrengt. Dat betekent niet dat we het ideaal van geweldloosheid moeten opgeven, maar wel dat we verstandig en voorzichtig moeten zijn. Wanneer een soldaat aan het front eenmaal in een situatie is gebracht waarin geldt “óf-jij, óf-ik” bestaat er geen bevredigende oplossing meer, want hij moet óf een moordenaar worden óf zijn eigen leven opofferen. Daarom moeten we voorkomen dat hij in een dergelijke situatie terecht komt. We kunnen om dat te bereiken niet uit de geschiedenis stappen en van vandaag op morgen het leger afschaffen. Maar we kunnen wel stapsgewijs streven naar geweldloosheid en ons niet van dat doel laten afleiden door het idee van het bestaan van een ‘rechtvaardige oorlog’.

Ook in het persoonlijke vlak brengt geweldloosheid volgens mij grote risico's met zich mee. Ik denk hier niet zozeer aan letterlijk geweld, zoals bij een gewapende overval, maar aan de situatie dat een mens een ander alleen maar kan redden door zichzelf op te offeren. Dat is een buitengewoon onaangename situatie en we moeten de tragiek hiervan niet bagatelliseren door allerlei verdoezelende redeneringen.

Vriendelijke groeten,

Gerald Russelman

Goede Gerald,

Ik ben blij dat je mijn kritiek deelt, dat Achterhuis geweldloosheid geen utopie kan noemen. Jij vraagt je daarentegen wel af of geweldloosheid – een hoog ideaal – achteraf niet grote ellende kan teweegbrengen. Ik vind dit een onbedoeld ongelukkige formulering, omdat zij suggereert dat niet de agressor, maar de geweldloze tegenpartij voor die ellende verantwoordelijk is. Dat is de zaak omkeren. In mijn tweede brief schreef ik al hoe ik denk over de ‘jij-óf-ik’-gevechtssituatie. Ik deel je mening dat we het pacifistische ideaal nooit mogen inruilen voor het concept van de rechtvaardige oorlog.

Gerald Russelman en Henk Wesseling voeren een schriftelijke gedachtewisseling over pacifisme en geweldloosheid, mede naar aanleiding van het boek daarover van Hans Achterhuis. Hun correspondentie is oorspronkelijk uitgebreider, maar op ons verzoek hebben ze hun teksten ingekort, zodat de lezers van *Vredesspiraal* kunnen meedenken. En reageren! Wij nodigen de lezers uit om op de inhoud te reageren. Graag rechtstreeks aan een van beide heren op hun mailadres: gherusselman@outlook.com of henkenhanna@casema.nl.

Volgens Russelman is het beruchte dilemma “óf-jij, óf-ik” in gevechtssituaties even onoplosbaar als het dilemma dat ontstaat wanneer bijvoorbeeld 40 drenkelingen vechten voor een plaats in een sloep met ruimte voor 20 personen. Zijns inziens moeten we voorkomen dat een mens in zo’n situatie terecht komt. Voor Wesseling is het ‘oplosbaar’ in die zin dat hij er niet voor zou kiezen zijn eigen vege lijf te redden. Hij gaat er namelijk van uit dat hij een vergankelijk lijf heeft en een onsterfelijke geest is. Onderstaande illustratie toont drenkelingen en een zinkende Titanic, een werk van Willy Stöwer (1912).

Redactie *Vredesspiraal*

Er is nog één punt dat ik wil aanroeren, namelijk de mimesis, de nabootsing van het menselijk verlangen, als mogelijke bron van geweld. In de mimetische begeerte verlangt de ene mens datgene waarover de andere mens beschikt. Achterhuis is het niet eens met de Franse filosoof René Girard, die de *imitatio Christi* ziet als mogelijkheid om aan het geweld van de mimetische begeerte te ontsnappen, vanuit de gedachte dat Christus vrij was van elke begeerte. Achterhuis vindt de navolging allerminst een panacee tegen de kwaal van dit geweld, omdat het Nieuwe Testament en de kerkgeschiedenis te veel verschillende Jezusbeelden ter navolging zouden bieden (p.258). Misschien heeft hij wat betreft het verleden gelijk. Voor de toekomst hoeft dit niet meer zo te zijn, omdat er steeds meer eenduidigheid groeit over wat Jezus vertegenwoordigt: iedereen omvattende, onvoorwaardelijke liefde.

Ik verbind hieraan twee gezichtspunten die wezenlijk zijn voor het pacifistische ideaal: de holistische gedachte dat we met iedereen als zusters en broeders verbonden zijn, en daaruit voortvloeiend het besef dat wij onszelf aanvallen als wij de ander aanvallen.

Een uitdagend slot?

Beste groeten,

Henk Wesseling

Liederen om vrede (10)

Vrede voor dit huis

Vre - de voor dit huis
met licht-door-sche-nen mu-ren,
be - schut-ting voor de win - gerd,
de zwa-luw bouwt haar nest.

Arie de Bruijn

**Vrede voor dit huis
voor wie er wonen liefde,
dat zij de zegen proeven
van vruchten, brood en wijn.**

De op het eerste gezicht wat wonderlijke formule hierboven verwijst naar een huiszegen. De huiszegen is een oude volkstraditie, met name in meer zuidelijke landen. Men schrijft dan met krijt C M B en het jaartal boven de voordeur. De letters zijn de beginletters van de Latijnse woorden "Christus Mansionem Benedicat" (Christus zegene dit huis). Tegenwoordig krijgen de gelovigen vaak een sticker mee, om boven de deur te plakken. Maar die drie letters zijn ook de initialen van de drie Koningen: Caspar, Melchior en Balthasar. Vandaar dat de huiszegen in de volksmond bekend is geraakt als de Driekoningenzegen en van oudsher is gekoppeld aan dit feest, dat op 6 januari gevierd wordt.

Het Dienstboek, een proeve, deel II: *Leven – Zegen – Gemeenschap* biedt op blz. 489 een handreiking voor een Orde voor de huiszegen, voor mensen die een nieuwe woning betrekken. Bij de opening wordt psalm 127,1 genoemd: *Als de Heer het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers*, en lied 819 als lied rond de tafel: *Vrede voor dit huis*. Couplet 4 verwijst naar de maaltijd:

Andries Govaart schreef dit lied juist met het oog op een huiszegen. Uitgangspunt was een citaat uit hoofdstuk 6,12-14 van het deuterocanonieke boek Wijsheid, dat tot de joodse wijsheidsliteratuur behoort, net als Sirach en Prediker, in de traditie van Spreuken en Job. In Wijsheid 6 staat: *Schitterend en onvergankelijk is de wijsheid. Ze laat zich gemakkelijk zien aan wie haar liefheeft, ze laat zich vinden door wie haar zoekt; wie naar haar verlangt leert haar dadelijk kennen. Wie voor zonsopgang opstaat om haar te zoeken, wordt niet moe: hij vindt haar pal voor zijn deur*. Dit citaat resoneert nog mee in couplet 2:

**Vrede voor dit huis,
gegrond op goed vertrouwen.
De poort omrankt met wijsheid
die in de morgen geurt.**

De openingszin van elk couplet is eveneens een schriftcitaat, nl. Lucas 10,5-6, waar Jezus bij de uitzending van de tweeënveertig leerlingen zegt: *5 Als jullie een huis binnengaan, zeg dan eerst: "Vrede voor dit huis!" Als er een vredelievend mens woont, zal jullie vrede met hem zijn; zo niet, dan zal die vrede bij je terugkeren*.

Bij dezelfde tekst schreef Hanna Lam in 'Alles wordt nieuw III, 20:

**Het eerste woord zal vrede zijn
waar jij ook binnen gaat.
Sjalom voor jou, sjalom voor mij:
Maak van dit woord een daad.**

Couplet 1 is nog een knipoog naar psalm 84,4: *Zelfs de mus vindt een huis en de zwaluw een nest*.

**Vrede voor dit huis
met lichtdoorschienen muren
beschutting voor de wingerd,
de zwaluw bouwt haar nest.**

Bij de 'lichtdoorschienen muren' valt te denken aan gebrandschilderde ramen. In couplet 3 wordt het huis een rustplaats voor mensen onderweg, op levensreis, in dienst aan elkaar en aan de wereld, een gebed om Gods zegen, dat ook prima aan het begin van een viering kan worden gezongen.

**Vrede voor dit huis
een rustplaats langs de wegen**

**voor wie met open handen
om onderkomen vraagt.**

De rustige melodie van Toon Hagen draagt de vredige tekst respectvol en bijna onopvallend. Zijn zetting is zeer aan te bevelen vanwege het 'spotlight' op het beginwoord 'Vrede'. De verbindingsnoten tussen de verzen rijgen de coupletten op natuurlijke wijze aan elkaar. Een bijbels lied dat op vernieuwende wijze stem en klank geeft aan religieuze gevoelens van nu. Uit: *Liedboek. Zingen en bidden in huis en kerk*, lied 819.

©2013 Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 's-Gravenhage
© 2013 BV Liedboek, Zoetermeer

Frits Kuiper bij Kerk en Vrede

De doopsgezinde predikant *Frits Kuiper* (1898-1974) is zijn leven lang een 'christen-pacifist' geweest. Zijn vader, dr. A.K. Kuiper, was medeoprichter van *Kerk en Vrede*. Van hem stamt de *Motie* waarin het doel van de organisatie als 'groep van godsdienstige voorgangers en gemeentelieden tegen oorlog en oorlogstoerusting' was vastgelegd (8 okt. 1924). Frits Kuiper was van februari 1929 tot mei 1935 een van de medewerkers van het maandblad *Kerk en Vrede*.

Hij heeft zich vooral hard gemaakt voor het recht van gewetensvrijheid met betrekking tot de Dienstweigeringwet. Kuiper was een uitgesproken theoloog die geen debat uit de weg ging, zo blijkt uit correspondentie met ds. J.J. Buskes. Beiden waren het eens dat *Kerk en Vrede* tegen de achtergrond van het opkomende nationaal-socialisme in Duitsland sterk van zich moest laten horen; het werk achtte Kuiper van 'de allergrootste betekenis'. Maar waar

Buskes niets van de Sovjet-Unie moest hebben, daar vond hij Kuiper tegenover zich. Kuiper stond op het standpunt dat er van *Kerk en Vrede* ten opzichte van 'Genève' (Volkenbond) en Moskou, een gelijksoortige verhouding diende uit te gaan. Niet kritiekloos, want als criterium hanteerde hij 'voor zover daar vredespolitiek bedreven wordt'. Hij stond dan ook afwijzend tegenover militaire sancties als het Rode Leger.

Pieter Post, dr.theol: Naar Messiaans Communisme. Frits Kuiper (1898-1974), dopers theoloog (Gorinchem 2014).

Demonstratie tegen kernwapens eindigt in massa-arrestatie

Mark Akkerman

Eind maart vond in Den Haag de Nuclear Security Summit (NSS) plaats. Tijdens deze grote internationale topconferentie, die na eerdere edities in Washington en Seoel voor de derde keer werd gehouden, spraken wereldleiders over het risico dat nucleair materiaal in handen van 'terroristen' komt en hoe dat te voorkomen. Vanuit de vredesbeweging klonken kritische stemmen over de eenzijdige agenda van deze top.

Kerk en Vrede-voorzitter Henk Baars: "De regeringsleiders praten nu over modernisering van kernwapens, zodat ze bijvoorbeeld onder de JSF gehangen kunnen worden. Dat vind ik zeer verontrustend, veel verontrustender dan het risico dat nucleaire wapens in handen van terroristen vallen. We laten ons zand in de ogen strooien. Iemand hoeft maar een lont in het kruitvat te steken, en het gaat helemaal mis."

Het spul bij Volkel

NRC Handelsblad en het Reformatorisch Dagblad plaats-ten in de aanloop naar de NSS een opinieartikel vanuit *Kerk en Vrede* met dezelfde strekking, waarbij ook de aanwezigheid en modernisering van Amerikaanse kernwapens op vliegbasis Volkel aan de kaak werden gesteld. "De Tweede Kamer is tegen, het Nederlandse volk wordt niets gevraagd, het spul ligt wel opgeslagen bij Volkel", aldus Bert Boer. Vier activisten van *Ontwapen!* haalden in de week vóór de top uitgebreid de pers met het betreden van de vliegbasis en het fotograferen van een van de F16-bunkers waaronder kernwapens liggen opgeslagen. *Catholic Worker Amsterdam* nam het initiatief voor een demonstratie tegen kernwapens tijdens de NSS. Het was de bedoeling dat de demonstranten een brief zouden aanbieden aan de wereldleiders om de zorgen over de modernisering van kernwapens uit te spreken en een oproep te doen tot volledige nucleaire ontwapening. *Kerk en Vrede* was een van de medeondertekenaars van deze brief.

Ondanks herhaaldelijk overleg bleef de gemeente Den Haag op het standpunt staan dat de demonstratie zich enkel op een aangewezen vak op het Malieveld, nabij het Centraal Station, mocht afspelen. Burgemeester Van Aartsen staat bekend om zijn repressieve houding tegenover demonstraties, met als gevolg dat deze regelmatig stuiten op politiegeweld en arrestaties. Geweld bleef deze keer gelukkig uit, maar

President Barack Obama van de Verenigde Staten arriveert in ons land voor de wereld-topconferentie over de nucleaire veiligheid.

wel werd de volledige demonstratie op dinsdag 24 maart ingesloten en aangehouden.

Hesjes en spandoeken

Een kort verslag aan de hand van ervaringen van enkele deelnemers vanuit *Kerk en Vrede* en Doopsgezind Wereldwerk.

Cocky de Graaf: "Uit de treinen stappen mensen die niet direct de uitgang zoeken maar rustig rondwandelen tot vijf minuten voor twaalf, het afgesproken tijdstip. De muziek begon te spelen en allen haasten zich met het aantrekken van hesjes en het uitrollen van de spandoeken." Jet Visser-Romijn: "We luisteren naar enkele speeches en zingen veel vredesliederen. Dan gaan we lopen." Zoals afgesproken gaan de demonstranten niet op weg naar het Malieveld, maar houden vast aan het oorspronkelijke plan om in ieder geval te proberen de brief aan te bieden. Cocky: "Wij zijn op weg naar het congrescentrum om de wereldleiders te verzoeken alle nucleaire wapens te vernietigen en geen nieuwe meer te maken."

De massaal aanwezige politie staat dit niet toe. Jet: "Al snel wordt de stoet tegengehouden door een rij agenten met fiets en valhelm die de weg blokkeren, we kunnen nog even verder lopen over de stoep en zijn dan opeens omringd door een overmacht aan agenten en marechaussee." Jan Anne Bos: "Ik had afstand gehouden van de groep, en plotseling was er een cordon getrokken, waar je niet meer uit kon. Ik sta aan de 'goede' kant." Terwijl Jan Anne diverse media te woord staat, wordt de ingesloten groep een voor een in een gereedstaande stadsbus geleid. Henk: "Dit is me nooit eerder overkomen. Ik had het ook niet verwacht, we waren nog in discussie."

In tegenstelling tot wat normaal de procedure is, mogen de gearresteerden na fouillering hun telefoon bij zich houden. Enkel bellen vanuit de bus naar de arrestantensteungroep, waar ondergetekende deel van uitmaakte, elders in Den Haag om deze op de hoogte te houden van de gebeurtenissen en om advies te vragen.

Cocky: "Een cel is een meter lang en een meter breed met twee plastic stoeltjes." De kleine cellen en het lange wachten vallen sommigen zwaar. Jet: "Ruim vier uur in een cel is best lang omdat je niets kunt doen." Maarten van der Werf: "Niets kunnen doen, alleen maar een beetje hangen." Greetje ont-

"Na verloop van tijd vertrokken we, met de demonstratieborden voor de ramen naar het hoofdbureau van politie, in een sfeer van een schoolreisje", vertelt Greetje Witte-Rang. Bert vult aan: "Al vredesliederen zingend kwamen we aan."

Tweepersoons mini-cell

Op het bureau is alles al sinds het weekend in gereedheid om groepen arrestanten rond de NSS te kunnen verwerken. De demonstranten worden een voor een ingeboekt en dan overgebracht naar een andere bus, met allemaal aparte tweepersoons-mini-cell.

wikkelt een "stevige hoofdpijn". Anderen komen de tijd beter door omdat ze bijvoorbeeld samen met een andere activist in een cel belanden. Cocky: "Hier ontmoet ik Noortje Niemand-verdriet die al enkele uren binnen is voor het staan in de Hofvijver samen met drie vrienden en een spandoek. Wij hebben elkaar veel te vertellen."

Vanaf een uur of vier na aankomst op het hoofdbureau worden mensen successievelijk weer vrijgelaten, na verhoor en met aanzegging dat ze een boete van 150 euro meekrijgen. Jet spreekt

over een "waardevolle ervaring" in het besef "dat dit kinderspel is bij wat veel andere mensen in de wereld meemaken." Maarten noemt het zelfs "een eervolle gebeurtenis, gearresteerd worden voor deze zaak", maar ook: "Hoeveel mensen die opgesloten zitten wegens asielaanvraag zullen een veel indringender en onzekerder gevoel hebben."

Strafbeschikking

Na napraten met elkaar, en met mensen van de arrestantensteungroep die vrijkomende arrestanten buiten het bureau opwachten, vertrekken de demonstranten weer naar huis. Enkele mensen blijken hun identiteitsbewijs niet teruggekregen te hebben. Later krijgen ze bericht dat ze het alsnog op kunnen komen halen. Hetzelfde geldt voor de vredesvlag van Bert, die hij na aanvankelijke inbeslagname uiteindelijk toch terugkrijgt.

Op het station is nog altijd veel politie aanwezig, maar de meeste net vrijgekomen demonstranten worden met rust gelaten. Greetje: "Door alle consternatie vergaten twee van ons in te checken, en nadat we de conducteur uitgelegd hadden hoe dat kwam ('we komen net uit de cel') deelde hij uit consideratie maar één boete uit."

Op het moment dat dit artikel naar de drukker gaat wachten de meeste arrestanten nog op een strafbeschikking (boete) van Justitie. Voor enkele deelnemers geldt dat de zaak geseponeerd is omdat ze langer dan de toegestane zes uur vastgezet hebben. Naar verwachting zal de meerderheid van de demonstranten de boete niet betalen om de zaak voor te laten komen bij de rechter. Daar zal men nogmaals aandacht vragen voor de noodzaak van nucleaire ontwapening, én voor het respecteren van het recht op demonstratie.

De demonstratie van de kerkelijke vredesbeweging tijdens de nucleaire top in Den Haag.

Kerk en Vrede deed mee. Een ooggetuige-verslag.

Nucleaire ontwapening centraal

Henk Baars

Voorzitter KERK EN VREDE

Met bijna tachtig anderen werden we maandag collectief aangehouden naar aanleiding van een vredesdemonstratie tegen kernwapens bij het Centraal Station van Den Haag. Deelnemers: Kerk en Vrede, Haags Vredes Platform, Vrouwen voor Vrede, Catholic Worker, Quackers enz. Vooral de kerkelijke vredesbeweging dus.

We werden in een toerbus en kleinere arrestantenwagens vervoerd naar het hoofdbureau van politie aan de Patijnlaan. We werden gefouilleerd en van sommigen werden vingerafdrukken genomen en een foto (van mij niet). We waren met zovelen dat het systeem dat dat allemaal moest doen, compleet vastliep. Het vervelendste was opgesloten te zitten in twee grote celwagens, waarin je steeds met z'n tweeën in een zeer krappe cel werd gezet. Meer dan vier en een half uur daarin gezeten.

Haag van agenten

Het verhoor stelde niet zoveel voor. Niemand van ons had eigenlijk de bedoeling om zich te laten aanhouden, maar plotse-ling was het zover toen we omringd werden door agenten, tot grote verbazing van velen. Er waren mensen van 80 jaar bij. We zijn niet merkbaar gesommeerd. We wilden een brief aanbieden aan de politici in het Binnenhof, maar we werden tegengehouden door een haag van agenten. Onze speeches (van mij en van SP-Kamerlid Harry van Bommel) konden we houden. Ook Van Bommel had ernstige kritiek op het beperken van de vrije meningsuiting en het demonstratierecht omdat het ons verboden was ook maar een stap te zetten. We zijn uiteindelijk de politie erg dankbaar dat op deze manier op wereldniveau aandacht voor deze actie is gekomen! De aanwezige hoofdofficier van justitie liet aan

enkelen van ons informeel merken het een onverstandige beslissing te hebben gevonden ons aan te houden. De demonstratie begon om 12.00 uur en om 19.45 mocht ik het politiebureau weer verlaten. In mijn speech heb ik het volgende gezegd.

Een donkere wolk

Op de Nuclear Security Summit in Den Haag zullen tientallen wereldleiders spreken over het risico van 'nucleair terrorisme' en de gevaren van verspreiding van nucleaire technologie. Op de agenda ontbreekt echter het belangrijkste punt om werkelijk tot een veiligere wereld te kunnen

cleaire veiligheid', om zich tegenover de verzamelde wereldleiders uit te spreken voor directe en volledige nucleaire ontwapening. Hoewel sinds het einde van de Koude Oorlog veel kernwapens ontmanteld zijn of op non-actief zijn gezet, blijft de nucleaire dreiging als een donkere wolk boven de wereld hangen. Naar schatting beschikken negen staten nog over in totaal ruim 17000 kernwapens. Voldoende om de wereld vele malen te vernietigen! President Obama en andere wereldleiders hebben zich de afgelopen jaren diverse malen uitgesproken voor een kernwapenvrije wereld. Hoewel er nog stapjes

macht is hier een voorbeeld van. Dit geldt ook voor de Amerikaanse B61-atoombommen die op de vliegbasis Volkel in Noord-

bruikbaar dan zijn voorgangers. Daarmee wordt de drempel voor inzet verlaagd.

Krachtig signaal

De regering wil, tegen een uitspraak van een meerderheid van de Tweede Kamer in, vasthouden aan de Nederlandse kernwapentaak bij de overgang van de F16 naar de Joint Strike Fighter. Het doorzetten van deze lijn betekent dat nog tientallen jaren Nederlandse gevechtspiloten getraind zullen worden om kernwapens in te zetten. Dit is volstrekt in tegenspraak met het door velen gesteunde streven naar een kernwapenvrije wereld waarvoor de regering zegt zich ook hard te willen maken. Woorden en daden lopen helaas ver uiteen.

Tegen de achtergrond van de geschetste ontwikkelingen is het overduidelijk dat de strijd voor een kernwapenvrije wereld verre van passé is, maar juist met vernieuwde intensiteit gevoerd zal moeten worden. Kernwapens zijn en blijven de meest vernietigende, immorele wapens die de wereld kent. Als de wereldleiders nucleaire veiligheid serieus nemen, zullen ze alles op alles zetten om afspraken voor volledige ontwapening te maken, in plaats van te trachten zelf buiten schot te blijven door afgeleide risico's op te blazen tot het 'echte' probleem. We moeten een krachtig signaal afgeven om duidelijk te maken dat wij ons geen zand in de ogen laten strooien.

komen: nucleaire ontwapening. Nagenoeg alle erkende kernwapenstaten zijn hun nucleaire arsenalen aan het moderniseren, waarbij veelal een betere inzetbaarheid van de wapens centraal staat. Dat is een veel groter gevaar dan het verwaarloosbare risico dat zogenaamde 'terroristen' erin zullen slagen een nucleaire bom te maken.

Kerk en Vrede sluit zich dan ook aan bij 'Stappen voor vrede en nu-

worden gezet in het verder terugdringen van het aantal kernwapens, zetten de kernwapenstaten tegelijkertijd een zeer zorgwekkende koers in van modernisering van hun nucleaire arsenalen. Daarbij staan de ontwikkeling en productie centraal van nieuwe kernwapens, die in de militaire praktijk beter bruikbaar en daarmee makkelijker inzetbaar zijn. De nieuwe 'kleine' kernraket ASMPA van de Franse krijgs-

Brabant liggen. De planning is dat zij in 2018/2019 vervangen worden door een nieuw type, de B61-12. Door het toevoegen van een nieuw geleidingssysteem, in de vorm van staartvleugels, wordt de precisie van het wapen verhoogd. Daarmee kan de militaire geschiktheid bij een lagere explosieve kracht op hetzelfde niveau blijven. Met deze toegenomen capaciteiten wordt de B61-12 in de praktijk beter

ABP-beleggingen in kernwapens stijgen

De beleggingen van pensioenfondsen ABP in kernwapenbedrijven zijn volgens recent gepubliceerde cijfers opgelopen tot ongeveer 1,1 miljard euro.

Een stijging van 35% ten opzichte van een jaar eerder. In tegenspraak met haar eigen beleid, dat investeringen in strijd met Non-Proliferatieverdrag (NPV) verbiedt, heeft ABP bovendien het bedrijf Larsen & Toubro, dat verantwoordelijk is voor de ontwikkeling en productie van kernwapenonderzeeërs voor

India, aan de beleggingsportefeuille toegevoegd.

Begin januari wees een onderzoek van *EenVandaag* uit dat een ruime meerderheid (64%) van de ABP-deelnemers tegen het beleggen in kernwapens is. ABP liet toen weten dat dit ertoe zou kunnen leiden dat het pensioenfonds in de toekomst deze investeringen zou gaan heroverwegen. De beleggingen in kernwapenbedrijven vertonen echter al jaren een fors stijgende lijn.

Naast de ontluisterende nieuwe investering in Larsen & Toubro, is de 166 miljoen euro die ABP in Boeing belegt slecht te rijmen met de wens van een Kamermeerderheid om de Amerikaanse kernwapens op vliegbasis Volkel niet te moderniseren. Boeing is verantwoordelijk voor de assemblage van het staatsysteem dat de nieuwe atoombom, de B61-12, beter inzetbaar moet maken. Dit verlaagt de drempel voor kernwapeninzet, en gaat lijnrecht in tegen de in het NPV

opgenomen verplichting om tot volledige nucleaire ontwapening te komen. Dat het ook anders kan bewijzen de vele pensioenfondsen die kernwapens inmiddels wel op de zwarte lijst gezet hebben. Het is hoog tijd dat ABP en andere achterblijvers 'maatschappelijk verantwoord beleggen' echt serieus gaan nemen en niet langer blijven investeren in de meest vernietigende wapens die de wereld kent.

(Campagne tegen Wapenhandel)

De aanloop naar de Eerste Wereldoorlog, de gebeurtenis die rakelings aan onze deur voorbij scheerde. (3, slot)

De trein van Berlijn naar Bagdad

Yosé Höhne-Sparborth

De Krimoorlog (1853-1856) was de eerste oorlog waarbij treinen werden ingezet. Dat veranderde het karakter van de oorlogvoering. Was een olog voordien vooral een veldslag tot er iemand won, sinds de Krim konden soldaten, materieel en voeding voortdurend worden nageleverd, en gewonden afgevoerd. Zo kon een oorlog veel langer duren en tot massale slachtingen leiden.

In 1878 namen de Europese Grootmachten op de Conferentie te Berlijn het Ottomaanse Rijk zijn Europese gebieden af. Bismarck, premier van het net gevormde Pruisische Rijk, zit de conferentie voor maar zoekt geen terreinwinst. Hij begint daar onderhandelingen met de grootmachten om samen een spoorweg te financieren door het gereduceerde Ottomaanse Rijk naar Basra.

Extreem duur project

Moltke, stafchef van het Pruisische leger, ziet het belang van de trein. De vijandige houding van Frankrijk, onder Napoleon I (1790-1813) en Napoleon III (1852- 1870) ontstaan, zal tot na 1945 duren. Na de Franse aanval van 1870 bepleit Moltke militaire controle van spoorwegen in oorlogstijd. Duitsland, herenigd n.a.v. die oorlog met Frankrijk, ontwikkelt aan zijn westflank een strategisch spoorstelsel. Moltke is de ontwerper en het blijkt bepalend voor de loopgravenoorlog van '14-'18. Bismarck, kanselier van het nieuwe Duitsland, is vooral een

diplomaat. Hij kijkt anders naar Duitsland, Europa en treinen. Duitsland als opkomende economische grootmacht wil voor een bloeiende economie vooral rust en handelswegen. Bismarcks politieke concept is: onderhandelen.

De Duits-Amerikaanse Zimpel stelt in 1864 een spoorlijn voor van Damascus langs de Rode Zee; zijn geheime agenda: de groeiende Engelse invloed in Palestina terugdringen. Hij wordt afgewimpeld als fantast. In 1878 steunt Bismarck het concept van die spoorweg, maar dan ook naar Basra. In 1872 was er al geologisch onderzoek naar de voorwaarden voor zo'n spoorlijn. Het zal een extreem duur project worden.

In 1878 opent Bismarck onderhandelingen om het tot een gezamenlijk Europees project te maken. Sultan Hamid vertrouwt Duitsland, dus Turkije stapt in. Maar Hamid wantrouwt Engeland en Frankrijk die hem net zijn halve Rijk hebben ontnomen. Engeland en Frankrijk zijn dubbelhartig: als Duitsland het project óók alleen kan trekken worden ze zenuwachtig; maar ze hebben geen echt belang. Zij hebben het Suezkanaal naar Azië, de zandbak Midden-Oosten heeft niet hun interesse.

Europees krachtenspel

In Duitsland groeit de lobby voor de spoorweg Berlijn-Bagdad en diverse nationale beleidskaders buigen zich over de uitvoerbaarheid. Het Duitse volk wordt enthousiast gemaakt met uitzicht op avontuurlijke reizen (adel en nieuwe rijken) en hulp aan onderontwikkelde gebieden (arbeiders en gelovigen). Er komt een

arbeidsconcept: Turken en woestijnstammen langs het spoor-traject trainen en als arbeiders inzetten, met Duitse ingenieurs als hulp; het ontwerp en materieel zal uit Duitsland komen, dat als enige dit technische vermogen heeft. Bismarck betreft de Turkse sultan en de Engels/Franse diplomatie in Constantinopel bij alle ontwerpen. In 1881 stapt de Deutsche Bank in het project en komt er overleg met Oostenrijk en Rusland tot stand. In 1887 heeft Bismarck met zijn diplomatie bereikt, dat alleen nog Frankrijk vijandig is. Bismarck is dé diplomaat in het Europese krachtenspel.

Dan sterven in 1888 twee keizers en moet de jonge Willem II als keizer aantreden. Hij is gefascineerd door de Berlijn-Bagdad spoorlijn, maar ziet het vooral als expansie: groot zijn onder de groten der aarde. Het eerste staatskapitaal wordt ingezet. Keizer Willem II gaat ook pompeus op bezoek bij de sultan, wat zijn koninklijke families (Oostenrijk, Rusland, Engeland) hem niet in dank afnemen. De Turken en de sultan zijn 'out'. Deutsche Bank krijgt daardoor wel in 1889 een eerste spoorconcessie van Turkije, voor 99 jaar.

De keizer vindt de diplomatieke Bismarck lastig en ontslaat hem in 1890, waardoor de relatie met Engeland bekoelt. Intussen is de bouw begonnen. In 1895 weigeren Engeland en Frankrijk opnieuw om in het project te stappen. De Deutsche Bank staat dus alleen met de risico's. In 1898 vraagt de Pruisische kanselier Von Bülow Frankrijk en Engeland nog eens om deel te nemen. In 1899 geeft de sultan toestem-

ming om het project door te trekken tot aan de Perzische Golf (Basra). Het zijn Duitse pioniers die het belang van de spoorweg voor de volkeren in het Midden-Oosten aantonen. Zij promoten de trein, om welvaart in dit gebied te brengen. Turkije geeft concessies per traject.

Uitweg uit impasse

In 1903 wil de Engelse premier Belfourt in het project stappen, maar de Engelse pers maakt lawaai. Hij trekt zich na een paar jaren weer terug. Het Duitse volk wordt moe van dat gedoe. Inmiddels begint Duitsland de woestijn te irrigeren ter voorbereiding van de bouw. Met argusogen kijkt Engeland toe.

Als in 1907 de keizer Engeland bezoekt, vraagt Belfourt om een nette uitweg uit de impasse. De afweer luwt langzaam, ook in Duitsland. Anno 1909 hebben veel gewone Duitsers aandelen in de spoorweg. In 1909 schenkt Duitsland de sultan een groot station aan de Aziatische oever van Constantinopel, om de oversteek van de Bosporus te vieren. 'Young Turks', in Engeland en Frankrijk opgeleide moslims, keren zich nu tegen de spoorweg met aanslagen. In 1910 komt een spoor naar Medina af, waarmee de Arabische woestijn is opengesteld. Er komen eerste aanvallen van bedoeïnen, die concurrentie vrezten voor hun karavanen.

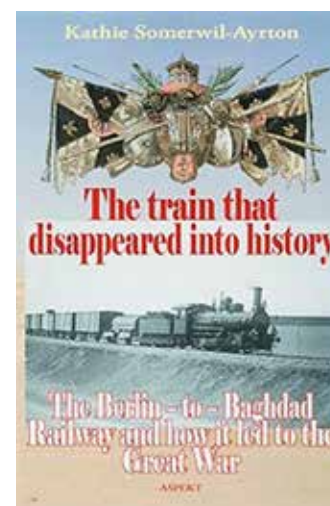
In 1911 klinken er toch weer grote protesten in de Engelse pers. In 1912 opent de Engelse premier Haldane onderhandelingen, want de Engelse kooplieden zien voordelen in de spoorlijn nu er olie onder het zand is gevonden. In 1913 komen de eerste oliecompagnieën naar de streek

(Shell). Frankrijk sluit op 15 februari 1914 ineens in het geheim een verdrag met Duitsland over de spoorlijn. Engeland, nerveus wantrouwig, komt op 15 juni tot een geheim verdrag: het land krijgt de controle over het traject Bagdad-Basra, om zijn India veilig te stellen.

Oorlogsproject

En dan zijn er op 28 juni twee schoten in Sarajewo. Rusland vindt dat het Servië moet steunen tegen Oostenrijk. Duitsland is verplicht Oostenrijk te steunen. Maar Duitsland wil niet tussen twee fronten vermalen worden en ziet die wel aankomen: Frankrijk en Rusland. En dan maakt Duitsland een grote inschattingfout: in 1870 konden ze de Fransen in zes dagen verslaan. Het 'Schlieffenplan' voorziet erin: snel even de Fransen uitschakelen en dan aan de oostzijde het Rijk verdedigen tegen Rusland. Dat loopt anders, Frankrijk is inmiddels sterk, Engeland helpt, en zo ontstaat die loopgravenoorlog van vier jaar zonder terreinwinst.

De oorlog wordt feitelijk gevoerd om het Midden-Oosten. Gehaast bouwt Duitsland de spoorlijn als enkelspoor verder, om soldaten, arbeiders, materieel aan te vervoeren. Tot 1916 controleren Turkije en Duitsland de woestijn, maar economische uitputting naakt. Engeland kan de bedoeïnen aanzetten tot sabotage aan de spoorlijn. In 1916 komt het keerpunt en in 1918 capituleren Turkije en Duitsland. Beide rijken worden ontmanteld. Het Midden-Oosten met zijn olie wordt verdeeld tussen Engeland en Frankrijk. Engeland krijgt de spoorlijn.

Dit is het laatste van drie artikelen over het voorspel van de Eerste Wereldoorlog, en de betekenis van het front in het Midden-Oosten. Het boek van Kathie Somerwil-Ayrton, *The train that disappeared into history*, 2007, vormde ervoor de basis. De twee voorgaande artikelen verschenen in *Vredesspiraal* 2013, nr. 4 en 2014, nr. 1.

Herman Noordegraaf

Op 2 augustus 1914 begon in het Zwitserse Konstanz een internationale christelijke vredesconferentie. Van de aangemelde 150 deelnemers uit 13 landen, waaronder de Verenigde Staten, bereikte iets meer dan de helft, 80 personen, de plaats van bestemming. Onderweg zagen zij soldaten en vluchtende burgers. De Eerste Wereldoorlog was immers uitgebroken.

Om de terugreis nog mogelijk te maken werd het congres voortijdig, op 3 augustus, beëindigd. De deelnemers hadden nog wel het principebesluit kunnen nemen om de 'Wereldbond voor Vriendschap door de Kerken' op te richten, de eerste internationale oecumenische vredesorganisatie. Het bijzondere van deze organisatie was dat zij kerken wilde winnen voor het streven naar vrede. Tijdens de oorlog zelf kon de Wereldbond geen activiteiten ontplooiën, in het interbellum zou hij echter uitgroeien tot een belangrijke vredesorganisatie. In 1948 ging hij op in de Wereldraad van Kerken. Het was zeker geen breed gedragen inzicht dat het bevorderen van vrede als zodanig een taak van kerken was en dat daarvoor internationale samenwerking tussen kerken noodzakelijk was. Dat gold ook voor de Nederlandse kerken. Typerend is dat de Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk de uitnodiging om een officiële afvaardiging naar het congres te sturen, beantwoordde met de mededeling dat daarover pas in 1915 in de Synode gesproken kon worden.

Heersende klasse

In Nederland was geen omvangrijke vredesbeweging. Sinds 1871 bestond de *Algemeene Nederlandse Vredesbond*, ontstaan in reactie op de verschrikkingen van de Frans-Duitse oorlog. Deze bond, die vooral gedragen werd door liberalen uit de gevestigde burgerij, streefde een internationale rechtsorde na. Voorts was er de arbeidersbeweging die het militarisme bestreed als uitvloeisel van de strijd tegen het kapitalisme. Vanuit de anarchistische vleugel onder leiding van Ferdinand Domela Nieuwenhuis vond in 1904 de oprichting plaats van de Internationale Anti-Militaristische Vereniging met haar bekende leuze 'Geen man en geen cent!' (voor het leger). Zij propageerde actief de weigering van militaire dienst. Zij deed dat echter niet op grond van principiële gewelddoosheid, hoezeer afkeer van het 'moorden' haar dreef, maar omdat zij in het leger een instrument van de heersende klasse zag om haar belangen tegen het revolutionaire proletariaat te beschermen. De christen-anarchisten waren wel principieel pacifistisch. Zij waren sterk beïnvloed door Tolstoj en diens interpretatie van de Bergrede ('het niet wederstaan van de boze'). De kerken als instituut ontbraken in dit geheel.

Christen-socialisten

In de Eerste Wereldoorlog bleef Nederland neutraal, maar ook daar maakte de oorlog met zijn verschrikkingen een verpletterende indruk. Hij gaf een belangrijke impuls aan het christelijk pacifisme. Vooral de Bond van Christen-Socialisten (BCS), een kleine politieke partij, zette zich in om de oorlog principieel te bestrijden. Dat impliceerde ook verzet tegen de mobilisatie van het leger, dat een geloofwaardige gewapende neutraliteit moest garanderen.

De BCS protesteerde fel tegen de oproep die de Hervormde Synode op 1 augustus had doen uitgaan en waarin zij de hervormde gemeenten opriep om 'in hare bedehuizen' samen te komen 'om zich te verootmoedigen voor Gods aangezicht en zich te verenigen in gebed tot Hem' opdat 'Hij inzonderheid ook ons thans in oorlogsgevaar verkeerend Vaderland beware.' Hierin stond niets over de achtergronden van de oorlog en de rol die kerken hadden gespeeld door kolonialisme, imperialisme en kapitalisme niet te bestrijden en zelfs te rechtvaardigen.

De BCS sprak zich in 1915 uit voor demobilisatie en was vooral in zijn voorman Bart de Ligt, de hervormde predikant uit Nuenen, actief in de dienstweigeringbeweging. Het hoogtepunt

daarvan vormde het Dienstweigeringmanifest dat in september 1915 verscheen en dat opriep tot dienstweigering.

Heel actief was ook de hervormde predikant van het Drentse Vledder, J.B.Th. Hugenholtz. In een herinnering schreef hij: 'Sinds 1 augustus 1914 heeft de monsterachtige misdaad van de oorlog mij niet meer losgelaten. Na een idyllisch pastoraal leven van slechts een jaar in het welbekende Drentse dorpje Vledder, werd ik plotseling opgeschrikt en was het alsof de bliksem in mijn ziel sloeg. Oorlog tussen Christenlanden! Leuven in brand, duizenden Belgische medebroeders weggemoord door de Duitse aanval, vluchtelingen... en intussen

breidde de oorlog zich uit over Europa. Ik weet nog hoe ik dagen lang met een koorts in mijn lijf mezelf alsmaar pijnigde met de vraag hoe dat alles mogelijk was en waarom wij niets deden?'

In de preek 'Gij zult niet doodslaan' uit januari 1915 stelde Hugenholtz: "Van de christelijke kerken moet een beweging uitgaan (...) die den oorlog in de huidige samenleving aan de kaak stelt als een anti-goddelijk, ongeestelijk verschijnsel. Dan eerst recht zal het geweten der mensheid ontwaken gaan en zal de Kerk weer haar plaats innemen, die nu door anderen wordt bezet (...). Medechristenen aller kerken verzamelt u."

Diepgaand leerproces

Wie terugkijkt op de Eerste wereldoorlog en de vraag stelt naar de initiatieven die kerken in Nederland en in de oorlogvoerende landen genomen hebben, blijft vrijwel met lege handen staan.

De Eerste Wereldoorlog vervulde de christen-pacifisten met ontzetting en schaamte over de rol van de kerk, juist ook vanuit hun geloof. Ook een niet-pacifist als de invloedrijke gereformeerde theoloog H. Bavinck constateerde met schaamte dat in een tijd dat kerken een belangrijke rol in de publieke opinie vervulden zij hun mogelijkheden niet benut hadden.

Er loopt een rechte lijn tussen deze ontzetting en schaamte en

Wie terugkijkt en de vraag stelt naar de initiatieven die kerken in Nederland en in de oorlogvoerende landen genomen hebben, blijft vrijwel met lege handen staan.

De kerken en de Eerste Wereldoorlog

de oprichting van *Kerk en Vrede* op 8 oktober 1924. Hugenholtz was met de remonstrantse hoogleraar in de theologie G.J. Heering daartoe de initiatiefnemer. Heering zelf had in de oorlog niet tot de christen-pacifisten behoord, maar ontwikkelde zich na de oorlog in die richting. Zo was hij betrokken bij het *Genootschap voor Zedelijke Volkspolitiek*, dat de verdere ontwikkeling van een internationale rechtsorde voorstond en van daaruit de Volkenbond steunde.

Dit ging Heering op den uur niet ver genoeg. Hij kwam tot het inzicht dat christendom en oorlog principieel onverenigbaar waren. Daarvan moesten de kerken getuigen. *Kerk en Vrede* moest deze opvatting ingang doen vinden binnen de kerken. Jarenlang zouden Heering en Hugenholtz in hun hoedanigheden van voorzitter respectievelijk secretaris zich hiervoor met grote kracht inzetten.

Wie terugkijkt op de afgelopen honderd jaar kan niet anders dan vaststellen dat kerken een diepgaand leerproces hebben doorgeemaakt en het steven naar vrede tot onderdeel van hun missie hebben gemaakt, al kan en moet dat versterkt worden. Dat is niet vanzelf gegaan, zo leert ons een terugblik op de Eerste wereldoorlog.

7 juni

Ontmoetingsdag vredesbeweging

Voor actief betrokkenen bij vredesorganisaties in Nederland. Deze dag staat in het teken van lobbywerk. Doelen van deze dag: ontmoeting van organisaties die werken aan een vredescultuur in Nederland, ervaringen uitwisselen, eventueel nieuwe bondgenoten vinden voor de eigen activiteiten, en ideeën opdoen voor mogelijke acties.

Landelijke ontmoetingsdag Vredesbeweging, Utrecht, Centrum EMMA, 10.30-16.00 uur. Graag vooraf aanmelden. *Organisatie:* Vrouwen voor Vrede; e-mail: j.poortvaneeden@chello.nl.

16-20 juni

Maanwake tegen wapententoonstelling

Elke twee jaar vindt in Parijs deze grootste wapentechnologiebeurs plaats. Deze wereldtentoonstelling is bedoeld voor de voor de land- en de luchtmacht. De Franse Quakers organiseren met internationale ondersteuning daartegen ook nu weer maanwakes en andere vormen van protest. Wie interesse heeft om aan de voorbereidingen voor volgend jaar mee te werken, kan zich aanmelden bij Edward Haas, haas@telenet.be.

22 juni

Interreligieus zomerfeest.

Interreligieus gezang en multiculturele muziek in de tuin van de St. Antoniuskerk, Kanaalstraat 200, te Utrecht, met hapjes en frisdrank, van 16.00-21.00 uur. Om 18.30 uur optreden van Trio C tot de derde. Toegang gratis.

21 t/m 28 juni

Actieweek tegen EU-migratiebeleid

De Europese leiders vergaderen op 26 en 27 juni in Brussel over hun omstreden repressieve migratiebeleid. Vluchtelingen en activisten komen ook. Om hun vrijheid op te eisen. De actieweek volgt op een 450 km lange

mars van Kehl naar Brussel. Vanuit Nederland wordt voor deelname aan de actieweek speciaal busvervoer geregeld. Zie: www.freedomnotfrontex.nl.

6 juli, 3 augustus, 7 september

Wake Detentiecentrum Zeist

Elke eerste zondag van de maand om 16.30 uur, Richelleweg 13, Soesterberg (foto). Breng bloemen mee! Info via: 030-6920592 / 06-38795678 of 030-6975362 / 06-29025008. Zie: www.wakezeist.nl

13 juli, 10 augustus, 14 september

Schipholwakes

Iedere tweede zondag van de maand, 14.00-15.30 uur. In de nieuwe Schipholgevangenis

zitten veel mensen die niet in Nederland mogen (ver)blijven, omdat ze niet over voldoende papieren beschikken. Met deze wakes willen we een teken van solidariteit geven aan de migrantengevangenen. Ook willen we duidelijk maken dat wij grote vragen hebben bij het opsluiten van mensen die niets misdaan hebben. Zie: www.schipholwakes.nl

13 september

Nationale Vredesdag 2014

De Commissie Vredesvraagstukken van de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) organiseert de jaarlijkse Nationale Vredesdag. *Thema:* Delen om te

leven. *Spreekster:* dr. Anne-Clair Mulder. *Locatie:* ds. Piersoncollege 's-Hertogenbosch. *Tijd:* zaterdag 13 september, 10.00-16.00 uur. *Info en aanmelden* (vóór 20 augustus): bureau KNR, s.hobeijn@knr.nl.

20 september

Vredesmarkt Doesburg

Rondom de Martinikerk in Doesburg vinden op zaterdag 20 september talloze activiteiten plaats in het kader van de Vredesweek 2014. *Kerk en Vrede* hoopt er een onderdeel van te zijn.

23 september

Songs of Peace Scherpenzeel

Ieder die van zingen houdt is uitgenodigd voor een avond over het vredeslied. Arie de Bruijn verzorgt de inleiding en zal de 'liederen van gerechtigheid en vrede' toelichten en met de aanwezigen zingen. Pelgrimsliederen op de weg van de vrede. *Plaats:* De Achthoek, Molenweg 1, 3925 CJ Scherpenzeel. *Tijd:* de avond begint om 19.45 uur. *Info:* Babs Scheper, tel. 033 2770470; e-mail: bescheper@planet.nl

20 t/m 28 september

Vredesweek

Extra aandacht voor het thema 'ontwapening' onder het motto: wapen je met vrede! Voor informatie: www.ministerievanvrede.nl

Agenda

advertentie

In beperkte mate is het mogelijk dat onze bondgenoten, sponsors en aanverwante organisaties, na overleg met de redactie kleine advertenties doen opnemen tegen betaling. Informatie hierover is te verkrijgen via www.kerkenvrede.nl lvdherik@narratio.nl Ook uitwisseling van dergelijke boodschappen met sympathiserende media is hierbij mogelijk.

**Namens de redactie,
Leen van den Herik**

VredesMagazine informeert over oorlog en vrede, over machtspolitiek en veiligheidsbeleid, maar ook over alternatieven voor geweld en het opbouwen van een vredescultuur. Vredesmagazine analyseert, stemt tot nadenken en schudt mensen wakker.

Neem een abonnement of vraag een gratis proefnummer aan!

www.vredesmagazine.nl

Colofon

Vredesspiraal is het kwartaalblad van de Vereniging Kerk en Vrede.

Redactie

Mark Akkerman, Jan Anne Bos, Héleen Broekema, Rob van Essen, Lambert van Gelder (eindred.), Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth.

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. Het alom heersende geloof in geweld – ook binnen de kerken nog niet overwonnen – moet weerlegd

en ontzenuwd worden. Elke poging tot (christelijke) rechtvaardiging van militair geweld en van voorbereiding daartoe verhindert de dienst der verzoening waartoe kerken en christenen geroepen zijn.

Abonnement

Als u het werk van *Kerk en Vrede* onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een abonnement op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. IBAN: NL74INGB 0000 435 382

Lezersbrieven

Lezers kunnen altijd reageren via onder-

staande adressen. De redactie rekent op bijdragen van ca. 350 woorden. In voorkomende gevallen behoudt de redactie zich het recht voor om langere bijdragen eventueel in te korten.

Adressen

Postadres van Kerk en Vrede en *Vredesspiraal* Postbus 1528, 3500 BM Utrecht. *Bezoekadres:* Obrechtstraat 43, Utrecht *Telefoon* 030-2316666; *fax:* 030-2714759

E-mail: vredesspiraal@kerkenvrede.nl en/of: a.debruijn@kerkenvrede.nl
Website: www.kerkenvrede.nl
Facebook: www.facebook.com/kerkenvrede
Twitter: <http://twitter.com/#!/kerkenvrede>

Advertenties

Informatie via www.kerkenvrede.nl of via lvdherik@narratio.nl

Officemanager

Arie de Bruijn

Layout en druk

Narratio, Gorinchem
ISSN-nr. 1574-2725

Wat nemen we mee op onze pelgrimstocht voor gerechtigheid en vrede? En wat moeten we achterlaten?

Gods vermiste gelaat

Yosé Höhne-Sparborth

“Stel, we worden afgezet op het strand van een eiland. Er is één smalle kustweg tot aan een stad op een berg, een pelgrimsoord aan de andere kant van dat eiland. Je komt onderweg ook nog langs een vissersdorpje en langs een klein orthodox kapelletje; tot aan de stad is het ongeveer 25 km. De rest van het eiland is oerwoud. In dat oerwoud zijn ergens nog twee kleine dorpen van Indianenstammen. Wat gaan we als eerste doen als we op het strand staan? We hebben één dag.”

Klaas van der Kamp, algemeen secretaris van de Raad van Kerken Nederland, maakte op 25 april bij onze *Samenwijzermiddag* heel concreet wat een pelgrimstocht betekent. Een middag van samen verspieden sloot hij af met die uitdagende vraag aan de zaal. Er wordt het een en ander geroepen vanuit de zaal: “Dat pelgrimsoord bekijken”; “een doel afspreken”; “ik wil dat kerkje wel bezoeken”; “kijken of we voldoende brood bij ons hebben”; “misschien moeten we eerst wel eten, anders halen we het niet”; “ik ben nieuwsgierig, ik wil wel naar die dorpjes in het oerwoud”; “we maken een weg daar naartoe”; “dat is onzin, gewoon door de struiken ons een weg zoeken!” En dan Klaas van der Kamp weer: “Jullie vergeten wel iets heel belangrijks. Als je op pad gaat, met een vliegtuig, pak je je koffer. En dan zet je hem op de weegschaal, want je mag maar 20 kilo meenemen. Dus je moet ook weer van alles uit die koffer halen, want hij is te zwaar. Als we echt samen op pelgrimstocht willen, is één heel belangrijke vraag: wat laten we allemaal achter op het strand? Hoeveel ballast hebben we bij ons die daar wel kan blijven? Hoe weinig hebben we echt, écht nodig voor deze tocht? De rest achterlaten, anders gaan we het niet halen.”

“Mining”, mijnbouw

We voelden ons heilzaam betrappt. Precies: voor een *pelgrimstocht* van gerechtigheid en vrede moet elke kerk of geloofsgemeenschap haar bagage onderzoeken: rituelen, gewoonten, dogma's. Als we echt samen die weg willen gaan, hoeveel moeten we dan achterlaten om zo'n tocht mogelijk te maken? En dan *samen*: andere kerken dus niet uitsluiten, ook niet bij de maaltijd. Samen: een meeneembeweging, anderen welkom heten, inschikken, plaats maken, in plaats van afstoten of uitsluiten. Dan hebben we het alleen nog maar over ons christenen onderling, de verschillende kerken. Een pelgrims-

tocht van *vrede*: proberen de taal, de emoties, de gevoeligheden van die ander te verstaan, te begrijpen. Niet allereerst je eigen preek afsteken, je eigen ideeën opdringen. Alles achterlaten. Een rustpauze voor je eigen overtuigingen en helemaal leeg, open, luisteren en kijken naar wat die ander wil meenemen onderweg. En dan, het grootste, onbekende: een pelgrimstocht van *gerechtigheid en vrede*.

Wel, daar waren we de hele middag voor op verkenning geweest. Enkele mensen vertelden over hun ervaringen met inheemse volken. Hoe multinationals huishouden in hun gebieden, voor kolenwinning, goud, coltán, hout, waterwinning... Hun leefgebieden worden verstoord, vergiftigd, verwoestijnd. En hoe zij zich verzetten. Waardig, met wijsheid, vreedzaam, volhardend. Hoe dat soms lukt. Er viel een woord dat de diepe ongerechtigheid in beeld brengt: *mining*, het Engelse woord voor mijnbouw. *Mijn*-bouw. “Het is van *mij*”. Afpakken dus. Stelen. Stelen en meteen ook vernietigen. Als het maar geld opbrengt. Annexeren. *Jacob Schiere* maakte helder, dat *mining* feitelijk al een aantal eeuwen gebeurt. Europa eigende zich hele continenten toe als kolonies. Nu zijn het de multinationals. Nog steeds worden leefgebieden ernstig verstoord: in Latijns-Amerika, in Noord-Canada, Noord-Europa, Afrika, Azië. Slavenhandel en slavernij was ook *mining*. En wat voor ons betekenis kreeg: het ergste onrecht gebeurt buiten het oog van de camera. Het onrecht wordt onzichtbaar gemaakt. *Karin Janze* getuigde van de ellende en de vreedzame daadkracht van Indianen in Noord-Amerika. *Johanna Ketelaar* liet zien hoe Indianen in Brazilië overleven.

Een verminkt en verdwenen godsgelaat

Terug naar ons eiland: we zouden echt dat bos moeten intrekken, naar die Indianendorpen, om te kijken wat daar gebeurt. Of hun dorpen niet ook al verstoord worden? En toen ging het ineens over God. Zijn wij christenen ook niet God aan het ‘minen’? We zouden ons geen beeld van God maken. Toch deden we het. God kreeg het gezicht van een man, een witte man. *onze* God. Van *mij*. En, is dat dan ook niet een verminkt godsgelaat? Want we waren toch naar Gods beeld geschapen, man en vrouw, allen samen, zwart, rood, geel, wit? Een verminkt godsgelaat: veel weggehaakt, veel onzichtbaar gemaakt, ontkend. Net als al die volken die ‘gemined’ werden. We stotterden nieuwe hoop. Want dan is er ook een *Vermist Godsgelaat*: vrouw; zwart, rood, geel. Onzichtbaar ge-

“Klaas van der Kamp zet ons af op een eiland waar we bedreigde inheemse volken kunnen vermoeden.” (Foto: Jacob Schiere)

maakt of ontkend als beeld van God. Gods Verdwenen Gelaat. Gods Vermiste Gelaat. *La Desaparecida*. Kan Gods Vermiste Gelaat symbool worden voor die onzichtbaar gehouden volken en hun leefwereld die onzichtbaar gehouden wordt juist als *mining* vernietigend werkt? Gods Vermiste Gelaat. Een oproep om op tocht te gaan. Haar terugvinden. Haar herkennen. In haar gelaat het lijden herkennen dat de ‘vrije markteconomie’ hele volksstammen aandoet. In haar gelaat ons bewust worden van de wijsheid en de kracht van die volken die ‘gemined’ worden voor onze kleding, voor ons voedsel. Ook als wij dat niet zouden wensen.

Erfzonde als uitdaging

Daarom, samen die pelgrimstocht van gerechtigheid en vrede gaan. Ontdekken wat er gebeurt. En waar dat kan, veranderingen mogelijk maken. Gods Vermiste Gelaat aan het licht brengen. We zetten nog een stap, een aanzet. Voor een pelgrimstocht van gerechtigheid en vrede moeten we bagage achterlaten, en herijken wat we wel meenemen. We

deden dat met Gods Verminkte Gelaat en met Gods Vermiste Gelaat. We deden het ook met dat oude begrip *erfzonde*. Erfzonde, zoals Thomas van Aquino die duidde, als een maatschappelijk, structureel kwaad. Onrecht. Zien dat in Bangladesh enorme groepen armgemaakten voor onze kleding een hongerloon ontvangen in een kledingfabriek die hun gezondheid schaadt. Ik kleed mij kennelijk met erfzonde, want er is nauwelijks andere kleding te koop. Zien dat voor ons gezonde voedsel chiazaad wordt geïmporteerd, de prijs steeg daardoor. De bevolking van Peru waar dat verbouwd wordt, kan dit volksvoedsel sindsdien niet meer betalen. Ik voed mij ook met erfzonde, er is bijna niet anders te koop. Als geloofsgemeenschappen moeten we ons samen toch kunnen weren tegen die erfzonde, die bijna onontkoombare zondigheid in de moderne markteconomie, die ons onwetend medeplichtig maakt aan dat ‘minen’. Niet opdat we ons schuldig voelen. Schuldgevoel helpt niet. Integendeel, schuldgevoel verstoort communicatie en verstoort relaties. Voor een gezamenlijke pel-

grimstocht van gerechtigheid en vrede is juist van belang om ons communicatieve vermogen te optimaliseren.

Wat kunnen we doen als gezamenlijke geloofsgemeenschappen, om die erfzonde te keren? Hoe kunnen we ontsnappen aan die onontkoombaarheid om ons te voeden en te kleden met erfzonde? Onze samenleving is door het marktsysteem erg complex. We hebben elkaars handen nodig om een weg van gerechtigheid te ontginnen. We hebben elkaars ogen nodig om Gods Vermiste Gelaat aan het licht te brengen. We hebben elkaars oren nodig om de vele gesmoorde kreten van pijn daar in dat zuiden te horen. We hebben elkaars voeten nodig om wegen van vrede te verkennen, juist daar waar oorlog en conflict dreigt. Samen. Daarom samen besluiten: wat laten we achter, van hoeveel ballast willen en durven we ons te bevrijden om ruimte te scheppen voor beweging?

BON voor VREDE

- ☐ Noteer mij voor € 15 als abonnee op het kwartaalblad *Vredesspiraal*. Daarmee ondersteun ik ook het werk van *Kerk en Vrede*. Ik wacht met betalen op de rekening.
- ☐ Noteer mij als lid van *Kerk en Vrede* voor € 40 per jaar. Ik ontvang dan de *Vredesspiraal* en de ledenbrief van *Kerk en Vrede*. Ik wacht met betalen op rekening.

Stuur mij (bij mijn bestelling ontvang ik een acceptgiro):

- ☐ velletje postzegels '90 jaar Kerk en Vrede' 10 stuks à € 8,00
- ☐ Oecumenische vredesconvocatie Kingston rechtvaardige vrede, werk voor de kerk. Brochure à € 5,00
- ☐ Samen voor het leven. Zending en evangelisatie in een veranderende wereld. Brochure à € 6,00
- ☐ 10 stickers groot € 5,00
- ☐ het boek "Oorlog verkopen" à € 13,50
- ☐ de vredesliederenbundel "En alle angst voorbij" à € 9,75
- ☐ de brochure "60 jaar NAVO" à € 1,50
- ☐ een VREDE- vlag (1 x 1,5 m) à € 10,00
- ☐ een grote VREDE-vlag (2 x 3 m) à € 50,00
- ☐ een VREDE-kaart € 0,50
- ☐ een pakketje van 50 VREDE-kaarten voor € 17,50
- ☐ VREDE-kaarsen (12 cm hoog / 6 cm diameter) à € 6,00 *
- ☐ slavernijkwartet € 5,00

U kunt natuurlijk ook bestellen via onze website/webwinkel: www.kerkenvrede.nl

* (N.B. kaarsen moeten voor € 6,75 als pakket gefrankeerd worden, onafhankelijk van het bestelde aantal kaarsen)

naam: -----

adres: -----

Postcode en plaats: -----

Na aankruisen en invullen deze bon opsturen naar:
Kerk en Vrede, Antwoordnummer 4448, 3500 VB Utrecht
(een postzegel mag, maar hoeft niet)

Haagse Lente

Half maart vierde de oecumenische gemeenschap Ekklesia Den Haag haar veertigjarig bestaan met het symposium 'Haagse Lente'. Ook *Kerk en Vrede* verleende hieraan medewerking. In een 'gesprek tussen generaties' werden steeds sprekers uit de jaren van het ontstaan van de Ekklesia én uit de latere tijd geïnterviewd over achtergrond: de vluchtelingenproblematiek, de economie van het genoeg en over het snijpunt van religie en politiek. De duidelijk geïnteresseerde toehoorders in de goedgevulde Haagse Lukaskerk dateerden merendeels uit de beginjaren van de jubilerende gemeenschap. Het symposium was er echter niet minder om.

(Foto Einar)

Is Den Haag ook voor vluchtelingen een 'Stad van Vrede en Recht'? De vredesbeweging heeft in de afgelopen veertig jaar een opmerkelijke verandering doorgemaakt. Tegenwoordig geen massale demonstraties meer zoals in de jaren tachtig van de vorige eeuw tegen de kruisraketten. Greetje Witte-Rang (1954), o.a. secretaris van de theologische werkgroep van *Kerk en Vrede*, noemde hiervoor enkele factoren: individualisering, culturele en sociologische ontwikkelingen, jongeren binden zich niet meer aan organisaties zoals indertijd IKV-groepen, want die houden zich meer bezig met gezin, kinderen, sport en dergelijke;

er heerst meer consumentisme. Arjan Vliegthart (1978), Eerste Kamerlid en directeur van het wetenschappelijk bureau van de SP, erkende dit en noemde ook de erosie in de kerken, maar zag voor het vredeswerk wel degelijk mogelijkheden in de veranderende samenleving: er is zeker niet minder engagement. Demonstraties hebben de besluitvorming niet kunnen keren, maar stemden wel tot kritisch nadenken. Nieuwe media als facebook en twitter spelen tegenwoordig een belangrijke rol, wereldwijd. Het geweldloos verzet in Noord-Afrika kon daarvoor worden versterkt. Er is ook ook kleinschaliger engagement: bijv. in de interculturele wijken. De enorme beveiligingsoperatie in verband met de Nuclear Security Summit in Den Haag riep de vraag op: is Nederland in oorlog? Volgens Greetje eigenlijk wel: wij bewapenen ons letterlijk en figuurlijk, vervreemden ons van de wereld (economie, Nederland als belastingparadijs), waardoor een groot deel van de wereld gerechtigd, dus vrede wordt onthouden. Vluchtelingen als gevolg van allerlei oorlogssituaties in de wereld worden in Nederland en in Europa nauwelijks toegelaten. Nederland wil wel meedoen aan allerlei militaire missies ('vredes'-missies of nieuwe oorlogen?), maar niet de gevolgen daarvan accepteren. Nog sterker: wel geld voor bewapening (JSF), maar be-

zuinigen op ontwikkelingshulp, opvang vluchtelingen, de menselijke kant, humaniteit. Een ander economisch probleem betreft de duurzaamheid. De Club van Rome publiceerde in 1972 al haar rapport 'Grenzen aan de groei'. Sindsdien houden veel economen zich hiermee bezig. Veel problemen als gevolg van de welvaartsgroei vragen persoonlijke en politieke beslissingen. Zowel lokaal, nationaal als internationaal zijn maatregelen nodig voor besparing van energie en grondstoffen. Tegen belangen van producenten en handelaren kunnen consumenten gemobiliseerd worden als belangrijke tegenkracht. Op kleine schaal gebeurt er wel veel: kopen bij lokale producent, kringloopwinkel, deeleconomie, *transition towns*, stadslandbouw en lokale energieproductie. Dit laatste vraagt weer oplossing voor overcapaciteit bij energiebedrijven.

Deze belangendiscussie vraagt zoeken naar nieuwe regelingen en andere visies. Dit alles kost wel veel tijd. Ook de afschaffing van de slavernij kostte veel tijd. Maar tegelijkertijd ontstaan er steeds weer nieuwe problemen, veelal van veel grootschaliger aard, zoals ontbossing, monoculturen en de gevolgen voor het klimaat. En de slachtoffers van de klimaatverandering wonen vooral in de derde wereld.

NAVO-vuur treft Armeniërs

De Turkse premier Erdogan betoont medeleven aan de Armeniërs, las ik eind april in Trouw. Erdogan erkent, dat de deportatie van de Armeniërs in 1915 onmenselijke gevolgen had. Turkije spreekt niet over genocide, maar over 'de Armeense kwestie'. Zo neutraliseer je de systematische moord tot een vraagstuk.

Een pagina verder las ik dat Turkije jihadisten actief helpt om vanaf Turks grondgebied de Armeense enclave Kasab aan te vallen. Dat had ik een maand eerder al op mijn mail gelezen: een geestelijke uit Aleppo had me de info gestuurd. Daarin stond ook dat Turkije de grenzen openzette en de jihadisten o.a. met veldhospitaal begeleidde. Een maand geleden werd dit alles weerlegd als propaganda van

Assad. Een maand later stond in Trouw dat Turkije de jihadisten actief helpt.

Turkije als lid van de NAVO steunt actief de oorlog tegen Syrië. Een Syrisch vliegtuig werd neergeschoten. Volgens de Turken boven Turks grondgebied, volgens de Syriërs boven Syrisch grondgebied. Nederlandse Patriotraketten staan klaar om Turkije te beschermen tegen Syrische aanvallen. Zo is Nederland als NAVO-partner ook betrokken bij een actieve vorm van terreur vanuit Turkije gericht tegen Armeense dorpen. Wat zijn Erdogans woorden waard? Het wordt tijd dat Nederland zijn Patriotraketten terugtrekt.

Het wordt ook tijd dat er meer onderzoek komt naar de steun vanuit Saoedie Arabië, de Golfstaten

en het Westen aan bewegingen als Ahrar al Sham, Harikat Sham al Islamiyya en Jabhat Al Noesra. Alle aandacht is nu gericht op Oekraïne. Daar wijst de NAVO haar bestaansrecht opnieuw, hoor ik dagelijks. In Syrië sterven Armeniërs, gedood met steun van en wellicht zelfs direct door NAVO-vuur. Wat een cynische werkelijkheid! Mijn collega van de Armeense Protestantse kerk in Aleppo beschreef hoe zijn gemeente paasfeest vierde in Aleppo op een moment dat de jihadisten van drie kanten Aleppo aanvielen. Deze stad waar sinds eeuwen christenen en moslims vreedzaam samenleven, dreigt nu ten prooi te vallen aan meedogenloze jihadisten. Met steun van de NAVO.

Bram Grandia